

Predgovor

“Kao vodeća farmaceutska tvrtka, tražimo odgovore za neke od najvažnijih svjetskih medicinskih potreba. Otkrivamo i razvijamo proizvode kroz stroga testiranja u skladu s najvišim znanstvenim i etičkim standardima. Naše tri temeljne vrijednosti – čestitost, izvrsnost i uvažavanje ljudi, vode Eli Lilly&Co u svemu što činimo.”

Ove tvrdnje, a sličnima se opisuju sve farmaceutske kompanije, vrijedile su u počecima razvoja industrije lijekova, pa sve do prije nekoliko desetljeća. Danas, međutim, one više ne vrijede. Tjerana imperativom dobiti i rasta, a uz podršku ili ravnodušnost onih koji su joj trebali postaviti granice, farmaceutska je industrija na plodnom tlu medicine globalno hipertrofirala do fenomenalnih razmjera. Na današnjem stupnju ekspanzije liječiti ljude i istovremeno zarađivati postalo je nemoguće. Stoga su se kompanije, prirodno, usredotočile na svoj primarni interes – profit. I danas nam isporučuju tek simptomatske lijekove ili slabo djelotvorne preventivne preparate, čuvajući tržište kroničnih bolesti. S druge strane, perfidnim i teško prepoznatljivim tehnikama kreiraju nove, umjetno stvorene patološke entitete koji zahtijevaju farmakoterapiju. U kontekstu novog *ethosa* kojim dominira novac i u uvjetima globalnog slobodnog tržišta, pod pritiskom nezasićene pohlepe dioničara i nesmiljene konkurencije, farmaceutska je industrija sada već spremna izravno štetiti zdravlju ljudi, pa i ugroziti živote.

Korisna i kvalitetna roba prodaje se sama od sebe. Da bi se prodao nepotreban, nedjelotvoran i nerijetko škodljiv proizvod, nužno je uložiti puno više napora. Treba se angažirati u znanstvenom istraživanju, edukaciji, zdravstvenoj politici, medijima i udrugama bolesnika.

U zadnjih nekoliko desetljeća industrija lijekova preuzela je većinu primijenjene medicinske znanosti. Danas korporacijski odjeli osmišljavaju klinička istraživanja, uključuju znanstvenike, kontroli-

raju rezultate i njihovo objavljivanje. I jasno manipuliraju kako bi svoje proizvode prikazali boljima nego što u stvari jesu. Dokazano je da istraživanja plaćena od farmaceutskih kompanija četiri do pet puta češće proizvode rezultate u prilog sponzoru, u usporedbi s istraživanjima financiranim iz drugih izvora. U vezi s pripravicima koji su povučeni s tržišta, pokazalo se da su tvrtke skrivale i zataškavale podatke o škodljivosti; neke su zbog toga odgovarale na sudu. Prodorom profitnih kompanija u medicinsku znanost, predmet istraživanja postaju preparati i postupci s brzo ostvarljivom komercijalnom vrijednošću, a zapostavljaju se dugotrajna i neizvjesna, ali za javno zdravlje važnija istraživanja uzroka bolesti, nefarmakoloških postupaka, prirodnih lijekova, te bolesti Trećeg svijeta.

Obzirom da su liječnici glavni kupci farmaceutskih proizvoda, industrija lijekova morala je ovladati i profesionalnom edukacijom. Ona danas formulira kliničke smjernice, angažira nastavnike, osmišljava i organizira stručne skupove, sastavlja medicinske članke i uređuje časopise, šalje svoje predstavnike u liječničke ordinacije. Značajan dio golemih ulaganja u ovo područje, koja iznose nekoliko desetina tisuća dolara godišnje po liječniku, odlazi na osobne poklone liječnicima, odnosno na korupciju. Ostatak služi tomu da se sadržaji opreme i prezentiraju na način koji vodi propisivanju, odnosno prodaji sponzorovih preparata, dakle odlazi na marketing. Više kompanija sudski je kažnjeno zbog neistinitih tvrdnji u promidžbi svojih proizvoda.

Slično je sa zdravstvenim prosvjećivanjem bolesnika i široke javnosti. Uz pomoć agencija za odnose s javnošću (PR), medija i udruga bolesnika, farmaceutska industrija, koristeći suptilne marketinške tehnike, uspješno promovira lijekove i bolesti. Zamašnim kampanjama bezopasna ili rijetka stanja pretvaraju se u globalnu prijetnju čovječanstvu, stvarajući silnu potražnju za lijekovima i cjepivima, koja puni blagajne njihovih proizvođača.

Farmaceutska industrija ima moćne lobije pri zakonodavnim tijelima i utjecajne zastupnike u samom vrhu izvršne vlasti. U agencijama za lijekove i drugim državnim regulacijskim ustanovama njeni su

predstavnicima uspjeti olabaviti standarde sigurnosti i ubrzati postupak registracije lijekova. Postoje i dokazi o utjecaju farmaceutskog biznisa na pravosuđe. Danas se poslovni projekti farmaceutskih kompanija izvode kao politički projekti i implementiraju uz pomoć političkih instrumenata i institucija. Industrija lijekova jedan je od glavnih sponzora političkih stranaka širom svijeta.

Slika o funkcioniranju i praksi farmaceutске industrije zadnjih godina postaje sve jasnija. Predodžba o *Big Pharmi* temeljena na dojmovima i anegdotalnim podacima, dobiva svoju potvrdu kroz detaljne znanstvene analize ili manje stručne, ali ne manje vjerodostojne prikaze ponuđene u čitavom nizu knjiga koje su preplavile tržište. O golemom i neprimjerenom utjecaju industrije lijekova na medicinu i zdravstvene sustave, te o njezinoj sprezi s medicinskim stručnjacima i političarima, kritički pišu i govore znanstvenici, liječnici i istraživački novinari. Rjeđe se na to odlučuju zaposlenici farmaceutskih tvrtki, obzirom da ih obvezuje ugovor o šutnji, a vlastitim svjedočenjem riskiraju moralnu osudu, pa i krivični progon. Stoga, a i zbog činjenice da upravo iskazi *insidera* najizravnije i najvjerodostojnije demonstriraju što se u farmaceutskim “radionicama” doista događa, knjiga Johna Virapena “Nuspojava: smrt” ima posebnu vrijednost.

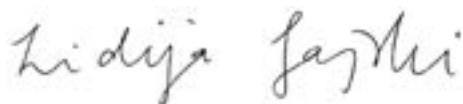
Nakon dugogodišnjeg staža u farmaceutskoj industriji, najduže u tvrtki Eli Lilly&Co u kojoj je obnašao rukovodeću funkciju, Virapen se, revoltiran neočekivanim otkazom, ali i uznemiren grižnjom savjesti i zabrinut za budućnost bolesnika, poglavito djece u zdravstvenim sustavima upravljanim farma-predatorima, odlučio na svojevrsnu ispovijed. Usporedno s vlastitom životnom i profesionalnom biografijom, Virapen priča i “biografiju” uspješnica svoje i drugih tvrtki – benoksaprofena, rofekoksiba, fluoksetina, humanog inzulina, raloksifena, atomoksetina, olanzapina. A ona iznosi na vidjelo mnogo prljavog rublja i zorno ilustrira problematične točke današnje farmaceutske prakse i prakse državnih regulacijskih tijela. Ono što autora najviše brine i na što posebno želi upozoriti jest činjenica da farmaceutski preparati dolaze na tržište nedovoljno ispitani i s podcijenjenim nuspojavama, koje izlaze na vidjelo tek po ulasku pripravka u široku primjenu i naravno, ostavljaju za sobom

žrtve. “Državna vlast je nesposobna da spasi vas ili mog malog sina od zločinačkih struktura unutar farmaceutske industrije. Vlast je podmitljiva, stručnjaci su podmitljivi, kao i liječnici”, konstatira Virapen. Zorno opisuje “tehnologiju” korupcije na primjeru medicinskog stručnjaka ključnog za licenciranje fluoksetina. Iz prve ruke doznajemo o tome kako rade i kojim se tehnikama služe farmaceutske predstavnici, kako se stvaraju i uvode marketinške inovacije, kako se pregovara o cijeni lijeka, pa o pritisku nadređenih i unutrašnjoj konkurenciji koja tjera zaposlenike na dodatne napore i međusobno takmičenje, sve, naravno, s ciljem povećanja prodaje. “Zdravlje pacijenata nikada nije u prvom planu. U prvom planu je isključivo zarada, koju nekoliko desetaka smrtnih slučajeva ili moguće sudske tužbe zbog oštećenja zdravlja mogu samo neznatno smanjiti” – kad ovakva kategorična i nedvosmislena izjava dolazi od farmaceuskog djelatnika, ona ima poseban značaj i težinu. Kao i priznanje o iznevjerenoj društvenoj zadaći: “Istraživanja pomažu farmaceuskoj industriji da dođe do novih patenata za već postojeće sastojke. Gdje bi danas bila medicina kad bi se taj novac investirao u stvarna istraživanja?”

Polazeći od sebe, u svojoj se knjizi Virapen obraća kolegama: “Želio bih pozvati sve ostale farmaceutske menadžere da učine isto. Priznajte sve ... Rezultati koji iz toga proizađu, spasit će ljudske živote.” Knjiga je namijenjena i svima ostalima “... da bolje razumijete sustav. Da možete postavljati pitanja.” Pri tom od nas očekuje i više od toga: “Javnost i VI imate snagu promijeniti stvari. Pomognite zaustaviti to ludilo.”

Red je, dakle, na nama.

dr. Lidija Gajski

Svibanj 2007.

Neobičnost moje priče je da se njen početak neprekidno mijenja. Ovaj uvod je stoga uvod u uvod, i bojim se da će sa svakim novim izdanjem stalno biti novih događaja, koji su blisko povezani s mojom prošlošću i koje ću morati spomenuti u ovoj knjizi...

Na nesreću, izgleda da se zamalo sablasna priča moje prošlosti u farmaceutskoj industriji sama ispisuje. To se potvrđuje svakim danom, ali me isto tako ponovno uvlači natrag u tu veliku igru, za koju sam mislio da sam je odavno zauvijek napustio. Toliko o tome.

Posljednji incident: 25. veljače 2007. u 1.35 ujutro, kako je pokazivala statistika datoteke u *Windowsima*, završio sam predzadnje poglavlje svojih zapisa. Popivši čašu *Cognaca* za završetak posla, mogao sam se konačno opustiti. Pričekao sam da se programi na računalu pravilno zatvore, te da zujanje ventilatora i tvrdog diska konačno utihne. Kad sam se u spavaćoj sobi pridružio ženi i sinčiću, samo mi je tišina odjekivala u ušima.

Rano ujutro iz dubokog me sna probudio poziv iz Atlante, Georgia. Prokleta vremenska razlika! Na drugoj strani bio je ni manje ni više nego Andy Vickery. On je jedan od najpoznatijih i najuspješnijih odvjetnika za sudske procese o učincima psihotropnih lijekova na ljude, a ti se učinci obično nazivaju nedužnim imenom “nuspojave”. U mojoj priči nuspojave obuhvaćaju samoubojstvo, ubojstvo i višestruka ubojstva. Vickery je bistar momak, ali čak niti on nije pomislio na vremensku razliku između njegovog ureda u SAD-u i mojeg doma u južnoj Njemačkoj. Oprostio sam mu.

U svakom slučaju, Andy Vickery je jedan od nekolicine odvjetnika koji su sposobni uspješno voditi parnice za oštećene stranke protiv nevjerojatno snažne mašinerije “Big Pharme” (op.prev. – *Big Pharma* je kolektivni ironični naziv za skupinu najvećih svjetskih farmaceutskih kompanija, a koji je postao sinonim za pohlepu i beskrupuloznost tih tvrtki). Vickery je za mene doznao putem interneta. Na internetskom je servisu *YouTube* bila postavljena prezentacija moje knjige, a ja sam se predstavio kao bivši zaposlenik tvrtke Eli Lilly & Company. Vickery je smjesta shvatio koga ima na ekranu.

U Atlantu sam odletio 10. ožujka 2007. Andy Vickery me pozvao da kao stručnjak na sudu svjedočim glede slučaja samoubojstva u SAD-u. Žrtvu nisam osobno poznao, niti sam znao točne okolnosti njegove smrti. Rekao je da se mora ubiti. Njegovo ime, Porter, prvi put sam čuo na sudu. Pomislili biste da sam “čudan svjedok”, i bili biste u pravu. No, ipak nisam bio običan svjedok. Vickery je imao određene informacije koje su izgleda bile važne za njegovog klijenta, Porterovu udovicu, ali nije imao dokaza. Ovdje sam ja ušao u igru. Porter je uzimao Prozac® samo tjedan dana, ali već ga je i to toliko izbacilo iz kolosijeka, da mu se činilo da je jedina razumna mogućnost, koja mu je ostala otvorenom, da se ubije. Porter je bio uspješan poslovni čovjek, koji uopće nije bio sklon samoubojstvu, već je liječnika posjetio radi osobnih problema. Liječnik mu je prigodno propisao Prozac®. Ma znate već, da mu se malo “podigne raspoloženje”, ništa više. Poslije tjedan dana Porterovo raspoloženje se “podiglo” na takvu razinu da se ubio.

Taj je 10. ožujak bila nedjelja. Imao sam samo jedan dan da se pripremim. Suđenje je počelo 12. ožujka. Dva odvjetnika farmaceuskog diva Eli Lillyja, mog bivšeg poslodavca, posvetili su mi dva cijela dana. Njihov cilj je bio da me pokušaju diskreditirati kao osobu kako bi moje svjedočenje učinili nevjerodostojnim i, u najboljem slučaju, isključili ga iz sudske rasprave. Ono što ja znam i o čemu pod zakletvom svjedočim je dinamit. Oba odvjetnika su bila prisutna kako bi onеспособili tu bombu.

Tijekom ta dva dana salijetali su me detaljnim pitanjima o događajima koji su se dogodili prije deset ili čak dvadeset godina. Kao neki bizarni školski test... Moja me sjećanja nisu iznevjerila, ali ta je procedura zahtijevala čvrste živce i koncentraciju. Stalno iznova i iznova jedan od njih bi odlazio telefonirati po podatke s kojima su me nastojali stjerati u kut. Nisu uspjeli. Bez obzira na to koliko ta vrsta ispitivanja iznuri čovjeka, moguće joj je odoljeti kad se govori istina. Može se razderati samo ono tkanje, koje je satkano od laži. Znao sam sve što se tiče moje priče. Bez obzira koliko su nestabilni bili prijelazi po kojima su me vodili, ipak se nisam srušio. Izazivali su me dva puna dana koristeći svaki mogući trik iz knjiga.

Konačno, kao da je usputno, pojavilo se ključno pitanje, ali ne u vezi činjenica.

“Zašto to radite, gospodine Virapen? Zašto se tako intenzivno bavite prošlošću? Zašto je ne možete jednostavno ostaviti na miru?”

Iscrpljen, ali i dalje odlučan, bacio sam fotografiju na stol, snimku mog malog sina. “Evo zašto – zato jer se radi o budućnosti.”

Na trenutak zavladała je tišina u objektivno hladnoj sudnici. Nije se čuo niti šapat. Nije bilo strateških konzultacija. Nije bilo šuškanja papira. Spisi su na trenutak ostavljeni po strani.

Tijekom protekla dva dana progonili su me kroz moju prošlost, kao što se progone bikovi ulicama Pamplone. Um će mi biti potpuno ispražnjen tijekom cijelog tjedna. Iscijedili su me, ali nisu pobijedili. Nisu našli nikakvu kontradikciju, laž ili nešto što nije bilo istinito. Zadržali su pravo da naknadno pribave zabranu mog svjedočenja, ali time se više nisu bavili.

Moje je svjedočenje ostalo. Andy Vickery će ga iskoristiti da podrži parnicu Porterove udovice protiv Eli Lilly. No, tko zna da li će do toga doći? Vrlo se često takve parnice zaustave u fazi kad za farmaceutskog diva postane rizično, kad bi morao otkriti povjerljive dokumente i kad bi *insideri* (op.prev. – najčešće osobe koje jesu ili su bile zaposlenici tvrtke, a koje razotkrivaju ono što se želi sakriti) takvih farmaceutskih divova mogli nešto reći. U toj fazi, Golijatovi odvjetnici obično pokušavaju sve i svašta kako bi spriječili iznošenje pred sudom, te će se povući u polutamu hotelskih soba kako bi stvar riješili mimo suda. (Ponekad čak na taj način dogovaraju sudske procese, koje bi mogli dobiti, ali u kojima bi bili prinuđeni iznijeti neugodne činjenice na stol).

Gotovo nijedan tužitelj ne može odbiti iznos novca koji im nude farmaceutski divovi. Na taj način tvrtka ne mora pokazati svoje slabosti i može održati čistu i neokaljanu predodžbu o farmaceutskoj industriji, o tome kako provodi istraživanja u ime čovječnosti.

“Ovaj vam sudski proces ne može vratiti supruga, bilo kako završio. Uzmite barem ovaj ček kao utjehu i tko zna, možda bi jednog dana mogli započeti iznova ... život ide dalje.”

Uvjeravaju tužitelje na taj ili neki sličan način. Ako i u ovom slučaju uspiju, bit će uzaludna bitka kako bi se dozvolilo korištenje mojeg svjedočenja.

Transkript i video zapis mog svjedočenja zatvorit će se i zapečatiti. Još jednom javnost neće doznati ništa od onoga što se stvarno događa, kako sredstvo za poboljšavanje raspoloženja Prozac® pretvara osobu u stroj za ubijanje.

Zar baš ništa?

Upravo sad držite u rukama informacije koje su bile sastavni dio moje izjave dane u Atlanti ožujka 2007. I još mnogo više od toga. Ako moje svjedočenje dano pod zakletvom bude moralo biti stavljeno na stranu, a istina o slučaju Prozaca® i gospodina Portera zataškana – to će biti žalosno. Moje svjedočenje je jednako vjerodostojno i za mnoge druge slučajeve. Ako se sjećate, tada nisam bio upoznat s pojedinoštima slučaja; umjesto toga bio sam pozvan u Atlantu kao stručnjak za psihotropne lijekove i podmićivanje. Ono što sam rekao bilo je od daleko veće važnosti od samog Porterovog slučaja. U slučaju masovnog ubojice Cho Seung Huia (op.prev. – student koji je 2007. ubio 32 i ranio 25 ljudi, te zatim počinio samoubojstvo) na sveučilištu u Virdžiniji, otkriveno je da je bio na psihijatrijskom liječenju – mogu si zamisliti što to znači. Također se i kod tog slučaja teoretiziralo da li psihotropni lijekovi mogu pretvoriti osobu u stroj za ubijanje. Da bismo o tome raspravljali, trebamo iznijeti činjenice na stol, a s njima i istinu, umjesto da se postižu dogovori izvan suda i da se medikamenti privremeno zabranjuju.

Moj let u Atlantu i ostali slučajeve koji su u toku zasigurno pokazuju koliko je danas moja priča važna.

John Virapen
svibanj 2007.

